

Az iskolai tannyelvválasztás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és társadalmi mobilitása szempontjából

Bevezető gondolatok

A kárpátaljai magyar kisebbségben élő közösség jövője, megmaradása szempontjából lényeges és megkerülhetetlen kérdés az anyanyelvű iskolahálózat létének kérdése. Az anyanyelvű iskola az anyanyelvi kultúra és a nemzeti identitás őrzője, formálója. Az anyanyelvű kultúra és az iskolarendszer megőrzése a kárpátaljai magyar közösség megmaradásának egyik záloga.

Az Ukrajnában jelenleg folyó oktatáspolitikai döntések és a kisebbségi oktatás jövőjére vonatkozó hatalmi elképzelések tükrében az ilyen kérdések egyre aktuálisabbak lesznek.¹ Nagyon sok szülő számára nehéz kérdés eldönteni, hogy milyen célokot tartson szem előtt, amikor iskolát választ gyereke számára. A kutatásom során készített mélyinterjúk rávilágíthatnak arra, hogy milyen valós vagy vélt okok, esetenként sztereotípiák motiválják a szülőket döntésük meghozatalában, melyek azok a területek, amelyekre a továbbiakban a helyi oktatáspolitikusoknak, a sajtó képviselőinek fókuszálniuk kell. Az ukrán állam véleménye, a nemzetállam kialakítására irányuló törekvései és cinikus hozzáállása a kérdéshez közismert, a sajtónak köszönhetően a kárpátaljai magyar politikusok, oktatáspolitikusok, nyelvészek véleménye is ismert,² egyedül csak a tannyelvválasztással kapcsolatos döntést meghozni kénytelen szülők véleménye és az azt motiváló tényezők nem ismertek.

Az iskolai tannyelvválasztás rendkívül aktuális és fontos a kárpátaljai magyarság számára, hiszen már az elemi iskola tannyelvének a megválasztásával láthatatlan kapuk záródnak be, vagy épp nyílnak ki számunkra, gyermekeink számára, amely kapukon belül (vagy éppen kívül) kapunk mi, kárpátaljai magyar értelmiségiek is helyet a társadalmi életben.

A kárpátaljai magyar nemzetiségű kisebbségnek ukrán állampolgárként kötelessége és érdeke is az ukrán nyelv elsajátítása, azonban nem mindegy, hogy ezt milyen módszerekkel érik el, megtartják/megőrzik-e közben magyar identitásukat, anyanyelvű kultúrájukat, anyanyelvi iskolahálózatukat, vagy elindulnak a többségi társadalomba való beolvadás, a nyelvcseré és ezzel együtt az identitásvesztés útján.

A kárpátaljai magyar kisebbség nyelvi és nyelvkörnyezeti leírása az 1990-es évek közepe óta folyik. A *II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Limes*

1 Vö. Csernicskó, 2008: 302–315.

2 Ld. Csernicskó – Göncz, 2009; Csernicskó, 2008a

Társadalomkutató Intézete, majd később – a főleg nyelvészeti kutatásokkal foglalkozó – *Hodinka Antal Kutatóintézet* munkatársai számos kiadványban foglalkoztak a kérdéssel (a nyelvkörnyezeti tényezők számbavétele,³ a nyelvállapot és a nyelvhasználati jellegzetességek leírása,⁴ valamint az ebből következő nyelvi tervezési és oktatástervezési céljainak megfogalmazása⁵ megtörtént). A fenti kiadványokban említett kutatások eredményeire támaszkodva tudjuk, hogy az érvényesüléshez, a társadalmi mobilitáshoz mindenképp többnyelvűvé kell válnia a kárpátaljai magyarságnak, azaz az anyanyelvén kívül birtokolnia kell még az állam nyelvét, amelyben él, valamint (legalább) egy idegen nyelvet is.⁶

Tanulmányomban egy olyan, még folyamatban lévő kutatás részeredményeiről számolok be, amelynek célkitűzése, hogy megvizsgálja és feltárja a kárpátaljai magyar közösség viszonylatában az elemi iskolai tannyelvválasztással kapcsolatos problémákat, illetve válaszokat keressen olyan kérdésekre, hogy Kárpátalján ma miért döntenek a szülők a magyar, vagy az ukrán tannyelvű iskola mellett, illetve mi befolyásolja őket döntésük meghozatalában, tudatában vannak-e döntéseik társadalmi és nyelvi következményeinek. A vizsgálat során szociolingvisztikai interjúkat készítettem a szülőkkel. Az irányított beszélgetések témaköreit úgy alakítottam ki, hogy az interjú során kiderüljön, mi befolyásolta a szülőket abban, hogy ukrán, illetve hogy magyar tannyelvű iskolába íratják gyerekeiket, és hogy tisztában vannak-e azzal, hogy ezek a döntések milyen hatással lesznek a gyerek jövőjére, társadalmi mobilitására.

Az oktatás, a nyelvi célok és a kétnyelvűség összefüggései

Tove Skutnabb-Kangas⁷ szerint „Azok az emberek, akiknek az anyanyelve történetesen nem hivatalos nyelv az adott országban, szükségszerűen két-, illetve többnyelvűekké válnak.” A kárpátaljai magyar közösség kétnyelvű beszélőközösség, ahol az államnyelvnek (ukrán), alá van rendelve a kisebbségi nyelv, a magyar. A kétnyelvűségnek számos típusa ismeretes, egy kétnyelvű egyén egyszerre számos típusba is tartozhat (a legfontosabb típusok a korai és később kialakult kétnyelvűség,⁸ gyermekkori, fiatakkori és felnőttkori kétnyelvűség;⁹ koordinált és összetett kétnyelvűség;¹⁰ balansz és domináns

3 Ld. Csernicskó, 1998

4 Ld. pl. Csernicskó (szerk.), 2003

5 Ld. Beregszászi – Csernicskó – Orosz, 2001; Beregszászi, 2002

6 Vö. Beregszászi, 2002

7 Skutnabb-Kangas, 1997: 6–7.

8 A nyelvelsajátítás alapján korai és később kialakult kétnyelvűségről beszélünk. Előbbi óvodás korban fejlődik ki, utóbbi ennél később. Göncz, 1985: 15.

9 Gyermekkori kétnyelvűség esetén a két nyelv elsajátítása befejeződik 10-11. életév körül. Serdülőkori kétnyelvűségről akkor beszélhetünk, ha a második nyelv elsajátítása a 11. és 17. életév közé esik. Bartha, 1999: 189-195.

10 A koordinált kétnyelvűek nyelvi rendszerei szemantikai szinten függetlenebbek egymástól, mint az összetett kétnyelvűek

kétnyelvűség;¹¹ hozzáadó és felcserélő kétnyelvűség;¹² kétoldalú és egyoldalú¹³ stb.). Eredetét tekintve az egyik leglényegesebb vonása a kárpátaljai magyar kétnyelvű beszélőközösségnek, hogy esetünkben *őshonos* kétnyelvűségről van szó, nem pedig *emigráns* kétnyelvűségről. Így a helyi magyarság bilingvizmusát – mivel kisebbségi kétnyelvűség –, meghatározza az érintkező nyelvek egymásra hatásának mértéke és iránya.¹⁴ Kontra Miklós a magyar közösségnek a kétnyelvűségtől való tartózkodását a következő okokból eredezteti: „A kétnyelvűséget a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok jelentős része veszedelmes, kerülendő dolognak tartja, szinte az asszimiláció, vagy a nyelvcsere előszobáját látja benne. Megvan ennek a komoly történelmi oka: a Trianon után kisebbségbe került magyarok számára a kétnyelvűség igen gyakran kényszer-kétnyelvűség volt, rákényszerítették őket a többségi nyelv használatára, és nyíltan vagy burkoltan megtiltották nekik a magyar használatát. Vagyis a *felcserélő kétnyelvűség* lett osztályrészük, s a *hozzáadó kétnyelvűségről* sosem hallottak, ilyet el sem tudnak képzelni.”¹⁵

Ahhoz, hogy a kárpátaljai magyar kisebbség kétnyelvűsége ne felcserélő, hanem hozzáadó kétnyelvűség legyen, a nyelvi tervezésre, illetve tudatos oktatástervezési tevékenységre van szükség.¹⁶

A nyelvi tervezési tevékenységeket általában két csoportba szokták sorolni, megkülönböztetve státustervezést (vagy helyzettervezést) és korpusztervezést (vagy állapottervezést).¹⁷ Van még egy harmadik nyelvi tervezési tevékenységforma, az *oktatástervezés* vagy *elsajátítás-tervezés*, amelynek részét képezi a tannyelv választás stratégiája. Az oktatástervezést azért is célszerű a nyelvi tervezés harmadik ágaként értelmezni, mert az eddig említett kettő egyikébe sem sorolható teljes egészében, ugyanis az oktatástervezés folyamata státustervezési és korpusztervezési döntéseket egyaránt megkíván. Elsajátítás-tervezés esetén „annak szabályozásáról van szó, hogy az oktatás terén milyen nyelvet/nyelveket milyen nyelvhasználói csoportoknak tanítsanak és hogyan”.¹⁸ Az oktatástervezésnek, a különböző oktatási stratégiáknak különösen hangsúlyos szerepe van a kisebbségi közösségek életében, ugyanis „a kisebbségi oktatás

nyelvrendszerei. Göncz, 1985: 16.; Bartha, 1999: 195.

11 A nyelvi dominancia az egyik nyelv jobb ismeretét jelenti, míg a balansz elnevezés arra utal, hogy a két nyelv ismeretének foka közel azonos. Göncz, 1985: 15-16.

12 Hozzáadó kétnyelvűség esetén az anyanyelv társadalmi értéke magas. A felcserélő kétnyelvűség esetén az anyanyelv leértékelődik a beszélők tudatában, s ilyenkor általában a kétnyelvűség következményei negatívak lehetnek. Bartha, 1999: 192.; ld. Csernicskó (szerk.), 2003

13 Kétoldalú kétnyelvűség akkor áll fenn, ha az érintkező közösségek elsajátítják egymás nyelvét. Míg egyoldalú kétnyelvűségről akkor beszélhetünk, ha csak az egyik közösség sajátítja el a másik közösség nyelvét. Kiss, 1995: 215.; Csernicskó (szerk.), 2003

14 Bartha, 1999; ld. Csernicskó (szerk.), 2003: 30-41.

15 Kontra, 2005: 20.

16 Beregszászi, 2002; Haugen, 1987

17 Haugen, 1987; Wardhaugh, 1995; Tolcsvai, 1998

18 Bartha, 1999; ld. Haugen, 1987

olyan társadalmilag időszerű és politikailag ellentmondásos téma, amely a világ legtöbb államában sürgető fontossággal bír”.¹⁹

Az oktatástervezés az egyik legcélravezetőbb „járható útja” annak, hogy a státustervezés és a korpusztervezés során megfogalmazott (leginkább politikai, hatalmi) célok belátható időn belül a közösség minél szélesebb rétegére kiterjesztve, az oktatási folyamat úgynevezett rejtett tantervébe beépítve, tervszerűen megvalósuljanak.

Jelenleg az ukrán államnak és a kárpátaljai magyar közösségnek ellentétes politikai céljai vannak, hiszen az ukrán oktatáspolitikai éppen azon fáradozik, hogy az úgynevezett átírányítási (tranzitív) oktatási modell bevezetését irányozza elő a nem ukrán tannyelvű iskolák számára.²⁰ Ennek az oktatási modellnek a célja hosszú távon többségi anyanyelvűség kialakítása.

A kárpátaljai magyar közösség nyelvi céljai

„Az állam nem hivatalos nyelvét anyanyelvként beszélők számára hármias javaslat tehető: „a) a megfelelő anyanyelvi nevelés; b) a hivatalos nyelvnek második nyelvként történő eredményes elsajátítása; c) valamint egy, az ő számukra speciálisan kialakított idegennyelv-tanítási rendszer” – fogalmazott már 1984-ben Szépe György.²¹ Ahhoz, hogy a kárpátaljai magyar közösség megtartsa és megőrizze, de legfőképp használja is anyanyelvét, elsősorban a megfelelő anyanyelvi oktatást kell számára biztosítani (anyanyelv megőrzési program), amire építve el tudja sajátítani a hivatalos (ukrán) nyelvet, illetve ahhoz, hogy versenyképes legyen az európai munkaerőpiacon, szükséges legalább egy világnyelv elsajátítása is.”²²

A kárpát-medencei kisebbségi magyar iskolák feladatairól Lanstyák István a következőket írja: „A Kárpát-medence peremországaiban működő kisebbségi magyar iskolák mindenekelőtt abban különböznek az illető országok többségi iskoláitól, hogy bennük az oktatás céljai közt jóval hangsúlyozottabban szerepelnek *nyelvi célok*. A kisebbségben élő magyar nemzetrészek nyelvük hosszú távú megőrzése, ill. a többségi társadalomba való szükséges mértékű beilleszkedésük érdekében, az oktatás legfontosabb nyelvi céljaként *az anyanyelv már ismert beszélt nyelvi regisztereinek megerősítését, kiteljesítését, s újabbaknak (a standard nyelvváltozatnak, a különféle szaknyelveknek stb.) alapos elsajátítását, valamint a második nyelv szükséges mértékű megtanítását* határozzák meg. Térségünkben tehát e kisebbségi közösségek az anyanyelvű oktatás alapvető nyelvi célját a *funkcionális kétnyelvűség* elérésében látják; (...) egyre fontosabb

¹⁹ Skutnabb-Kangas, 1997

²⁰ Vö. Csernicskó, 2009

²¹ Szépe, 1984: 303–329.

²² Beregszászi, 2002

nyelvi célkitűzés valamely *világnyelv* alapjainak a megtanulása.²³

Tehát a politikusoknak és az oktatási szakembereknek első lépésben a közösség nyelvi céljait, és ahhoz igazodva a kárpátaljai magyar nyelvi tervezésnek a céljait kell világosan látniuk és rögzíteniük. Ezen célokat Beregszászi Anikó a doktori értekezésében a következőképpen fogalmazta meg:

Nyelvi cél, hogy a kárpátaljai magyarok:

- a) megtartsák és a lehető legtöbb funkcióban használhassák és használják is anyanyelvüket;
- b) magas szinten beszéljék az államnyelvet és kommunikációképesek legyenek legalább egy világnyelven is;
- c) nyelvi készségeiket legyen lehetőségük használni és kihasználni²⁴

Az oktatás és a tannyelv választás összefüggéseiről

Az oktatás kérdésköre az utóbbi években rendszeresen megjelenik a magyar nyelvészeti szakirodalomban is, mivel az alkalmazott nyelvészet, s ezen belül a nyelvpedagógia, a társasnyelvészeti kutatások eredményeit felhasználva, a nyelv társadalmi beágyazottságából és annak következményeiből kiindulva foglalkozik a kisebbségi anyanyelvű oktatással és annak helyzetével, valamint az oktatás nyelvi, nyelvhasználati következményeivel.

Az oktatás és tannyelv választás összefüggéseire ismernünk kell azokat a programokat, amelyek az egynyelvűséghez, vagy a kétnyelvűséghez vezető oktatási alternatívákat tartalmazzák. Az egynyelvű oktatás keretein belül kialakítható a kétnyelvűség az ún. *alámerítéses* és az *anyanyelv–megőrzési* program által.

Az *alámerítési program* célja, hogy a többségi diákoknál kialakítsa a kétnyelvűséget, ám a kisebbségi és a többségi tanulók között egyfajta toleranciát próbál teremteni azáltal, hogy a többségi tanulók tanulnak a kisebbség nyelvén, anyanyelvüket pedig tantárgyként oktatják nekik. Mivel többségi anyanyelvű tanulókról van szó, anyanyelvük egyben a környezeti nyelv is, így megvan az iskolán kívüli támogatottsága is.

A másik program, amelynek során szintén kétnyelvűség alakítható ki, az *anyanyelv–megőrzési* program. Lényege, hogy a kisebbségi tanulóknál úgy alakít ki kétnyelvűséget, hogy a kisebbségi tanuló emellett megtartja és megőrzi anyanyelvét. Az oktatás tannyelve a kisebbségi nyelv, s erre alapozva oktatják tantárgyként a többség nyelvét, a kisebbségi nyelvet oktató tanárok segítségével.

Göncz Lajos szerint a kisebbségi tanulók esetében akkor alakítható ki magas fokú kétnyelvűség, ha megfelelő feltételeket biztosítunk az első (anyanyelv) fejlődésének,

23 Lanstyák, 1996

24 Beregszászi, 2002

ezáltal a másodnyelv intenzív tanulása a *funkcionális* kétnyelvűség kialakulását eredményezi.²⁵

Mind a szlovákiai, mind a kárpátaljai, mind a vajdasági empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy a magyar nyelven oktató iskola meghatározó szerepet játszik a standard nyelvváltozat bővítésében. A kutatások eredményei egyértelműen igazolják, hogy a nem magyar tannyelvű iskolában szocializálódottak körében magasabb a nem standard nyelvi változatok előfordulási aránya; szlovákiai kutatók vizsgálatai szerint például közelebb áll egymáshoz a magyarországi és a szlovákiai magyar tannyelvű iskolába járók nyelvhasználata, mint például a gyakran egyazon iskolán belül magyarul, illetve nem magyarul tanuló szlovákiai magyar tanulóké.²⁶

Az egyén társadalmi mobilitását nagyban meghatározza az, hogy milyen tannyelvű iskolába járt, illetve, hogy tudatos nyelvi tervezés folyamatában sajátította-e el az általa használt nyelvet (nyelveket). A szakirodalom a következő megoldásokat kínálja a tannyelvválasztás kapcsán felmerülő kérdésekre.

Berényi Dénes, a *Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának* tagja (*Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács* elnöke) a „Megmaradás, korszerű felsőoktatás, tannyelvválasztás” című konferencián elhangzott köszöntőjében az anyanyelvi oktatás pozitívumait hangsúlyozza: „Az agykutatás figyelemreméltó eredménye, hogy az anyanyelv, azaz az első megtanult nyelv (nyelvek) máshol lokalizálódnak az agyban, mint a később tanultak. A későbbi tanulmányok folyamán pedig a gyerek, az ifjú anyanyelvén tudja a legtisztábban megérteni, rögzíteni a fogalmakat. Nyilvánvaló tehát az anyanyelv, az anyanyelvi oktatás fontossága.”²⁷ De már ő is felveti a többnyelvűség szükségességét, miszerint ha a kisebbségi sorban élők szülőföldjükön érvényesülni akarnak, az általuk beszélt nyelvek egyike a megfelelő többségi nyelv kell, hogy legyen. „A nyelv, az oktatás és az emberi jogok szorosan összefüggenek egymással” – írja Kontra Miklós,²⁸ majd megfogalmazza, hogy a többnyelvű országokban az egyes (többségi, illetve kisebbségi) közösségek oktatáspolitikusainak sokféle, és igen eltérő, az adott közösségek jövőjét (ezen belül nyelvének jövőjét) meghatározó céljaik lehetnek. Így válhat az oktatás, például egyes közösségek asszimilációjának vagy megtartásának, elnyomásának vagy támogatásának eszközüvé.²⁹

A nyelv megőrzése az őshonos kisebbségek esetében gyakorlatilag egyet jelent a közösség megmaradásával, az asszimiláció elkerülésével. A nyelv az, ami szerencsés körülmények között nemcsak a kommunikáció eszköze és a nemzeti identitás, a közösségi összetartozás szimbóluma, hanem olyan erőforrás is egyben, amely könnyen

25 Göncz, 1995

26 Lanstyák, 1996; ld. még Beregszászi – Cserniczkó, 2006; Göncz, 1999

27 Kontra, 2005

28 Kontra, 2005

29 Skutnabb-Kangas, 1997

konvertálható materiális javakra, hozzájárulva ezzel a közösség gazdasági túléléséhez is.³⁰

A tannyelv választás és a társadalmi mobilitás összefüggései

A kárpátaljai magyar közvéleményt a 2008-ban a magyar iskolások számára is kötelezően bevezetett emelt szintű ukrán érettségi, és a 461-es miniszteri rendelet kérdésének megjelenése óta hevesen foglalkoztatja a tannyelv választás problematikája.

Ezek nyílt és burkolt támadások a kisebbségek ellen, a háttérben pedig a nemzetállam kialakításának igénye áll. Hiszen Ukrajna is – mint több más volt szovjet tagállam – arra törekszik, hogy francia mintájú egységes nemzetállamot alakítson ki egységes nyelvvel, a nemzeti kisebbségeket mintegy kulturális színfoltként kezelve. Az ukrainai modell ez esetben pedig ezt az egységességet az oktatás eszközével próbálja elérni, nem véve figyelembe az ország területén élő nemzeti kisebbségek jogait sem.³¹

„Ezeknek a stratégiáknak a hosszú távú eredménye, hogy a kisebbségi szülők közül sokan már nemcsak külső befolyásra, hanem maguktól is kezdik úgy érezni, hogy saját korábbi és gyerekeik vélt vagy valós tanulási nehézségei, esetleges rosszabb iskolai előmenetele, korlátozottabb társadalmi és gazdasági mobilitási esélyei közvetlen összefüggésben állnak az államnyelv alacsony szintű ismeretével, s minthogy – elképzeléseik szerint – a magyar nyelvű oktatás hátráltatja a többségi nyelv magas szintű elsajátítását, az anyanyelvi oktatást egyre kevésbé érzékelik „megtérülő befektetésnek”, így az szemükben a mobilitás gátjává válik.”³²

Ukrajna *Oktatási és Tudományos Minisztériuma* jelenleg arra törekszik, hogy az anyanyelvű oktatás helyett az úgynevezett tranzitív (átirányítási) modellt kínálja a kárpátaljai magyar közösség számára. A modell lényege, hogy az oktatás kezdetben a kisebbség anyanyelvén folyik, majd fokozatosan kétnyelvűvé válik, egészen addig, amíg a kisebbségi tanulók többé-kevésbé elsajátítják a többségi nyelvet, majd a tanulókat fokozatosan átirányítják a többségi egynyelvű oktatásra, esetleg meghagyva tantárgyként az anyanyelvet és a nemzeti irodalmat.³³ A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-től a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-től) már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni a tantárgyak államnyelven történő oktatására. A 10. osztályokban – a 2010-től már minden tárgyból kötelezően ukrán nyelvű emelt

³⁰ Beregszászi – Csernicskó – Orosz, 2001

³¹ Csernicskó, 2009a

³² Bartha, 2003

³³ Vö. Csernicskó, 2009

szintű érettségi és egyben felvételi vizsgákra való felkészülés jegyében – szeptembertől két nyelven kell oktatni Ukrajna történetét és a matematikát, a 11. osztályban a 2009-es tanévkezdéstől két nyelven a matematikát és csak államnyelven egy, a tanulók által választott tantárgyat.³⁴

„A nem domináns nyelven való tanulás akkor is nyilvánvalóan hátráltatja az ismeretszerzést, ha már bizonyos mértékben kialakult a kognitív nyelvi kompetencia. A kémiaoktatásnak az a célja, hogy a gyerek minél jobban tudja a kémiát, a tanárnak az a kötelessége, hogy ezt elérje, s nagyon rossz, ha ezt egy mesterséges tényező akadályozza az, hogy a diáknak a nem domináns nyelven kell küszködni a kémiával, annak érdekében, hogy jobban elsajátítsa ezt a nyelvet (amelyen pedig lehet, hogy soha nem lesz szüksége kémiáról beszélni). Ez túl nagy ár, amit a nyelvtanulásért fizetni kell.”³⁵

Ukrajnában 2008-ban vezették be, illetve hozták létre a független tesztközpontokat (más európai országok mintájára). A felsőoktatásba jelentkező érettségizőknek 2008-ban elsőként a központi vizsgaközpontokban kellett felvételi vizsgát tenniük, ami egyben érettséginek is számított. 2008-ban a nemzetiségi (tehát nem ukrán) nyelven tanuló középiskolások még lehetőséget kaptak arra, hogy a miniszteri rendeletben meghatározott tárgyakból anyanyelvükön (pontosabban az oktatás nyelven) tegyenek érettségi/felvételi vizsgát. Egyetlen kivételként az ukrán nyelv és irodalom vizsga szerepelt. 2008-ban a felsőoktatásba belépni szándékozóknak mindenképpen le kellett tenniük az ukrán nyelv és irodalom érettségi vizsgát, attól függetlenül, hogy milyen szakra szerettek volna felvételizni. Itt kell megemlítenünk azt is, hogy a 2008-as évben nem szerepelt az érettségi tantárgyak között a magyar nyelv és irodalom. Azaz, ha valaki magyar nyelv és irodalom szakra szeretett volna felvételizni, azt azon a nyelven nem tehetette meg (csak idegen nyelv szerepelt azok között a tantárgyak között, amiből érettségizhettek a tanulók). Ugyanakkor az, hogy a vizsga követelményrendszere teljesen azonos volt mindenki számára, függetlenül attól, milyen tannyelvű iskola milyen anyanyelvű végzőse írja a tesztet, egyértelműen hátrányos helyzetbe hozta a nem ukrán anyanyelvű és nem ukrán tannyelvű iskolában tanult diákokat. Olyan ez, mintha egy kerékpárversenyen egy olyan gyerek indulna, aki tud kerékpározni, s egy olyan gyerek, aki nem tud kerékpározni, ugyanarra a helyre kell mind a kettőjüknek elérni. Amíg az egyik halad a pályán, addig a másíknak először meg kell tanulnia kerékpározni. Tehát míg az, akinek az anyanyelve az ukrán, a betűvetés és szorzótáblának az elsajátításával küszködik, addig a magyar anyanyelvű diáknak először azt a nyelvet kell elsajátítania, amelyen mindezt közvetítik a számára. Illetve míg az ukrán anyanyelvű diák már az első évfolyamon a saját szakmáját sajátíthatja el, addig magyar anyanyelvű diáktársának az első két évben az államnyelv elsajátításának a problémáját kell először legyőznie. A helyzet nehezedik azáltal, hogy a 2009/2010. tanévtől kezdve minden érettségi és

34 Vö. Cserniczkó, 2009

35 Lanstyák, 2005

egyben felvételi vizsgát ukrán nyelven kell letenni.³⁶

A kötelező ukrán érettségi azonnal éreztette hatását a beiskolázási mutatókon, befolyásolva a szülők tannyelv választási döntéseit. A *Beregszászi Járási Közigazgatási Hivatal* adatai szerint például a járásban 2005-ben magyar tannyelvű iskolában 5 541-en tanultak, ukrán tannyelvűben 1 326-an, 2008-ban viszont ez a szám a magyar tannyelvűek esetében 4 624-re csökkent, miközben az ukrán nyelven tanulóké 1 635-re nőtt. Hasonló mutatható ki az első osztályba beiratkozott gyerekek esetében is. A Beregszászi járásban 2005-ben 128 gyermek ukrán nyelven, illetve 466 magyar nyelven kezdte meg az első osztályt. 2008-ban ukrán tannyelvű iskolába 221 gyermeket írtattak be, magyar tannyelvűbe pedig 365-öt.³⁷

Az oktatási rendeletek és a tannyelv választással kapcsolatos kérdések sajtóvisszhangja

A fentiek tükrében érthető, hogy a 2008-as évben a helyi magyar sajtó, illetve a politikai, társadalmi és szakmai szervezetek sokat foglalkoznak a magyar nyelvű oktatás jövőjével Kárpátalján. Az ukrainai oktatáspolitikai döntések tükrében ugyanis több szempontból is veszélybe került a régió magyar nyelvű iskolarendszere.

Az oktatási tárca vezetőjének, Ivan Vakarczuknak 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete nyomán hatályba lépett a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából, a 2008–2011. közötti évekre kidolgozott ágazati program.³⁸

A helyi magyar pártok, társadalmi és szakmai szervezetek segítségért és politikai támogatásért Magyarországhoz fordultak. Magyarország kiállt a kárpátaljai magyar oktatás megőrzése mellett, s több fórumon is jelezte az ukrán fél felé aggodalmát. Sólyom László köztársasági elnök például egymást követő három ukrainai látogatása során is szólt a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás megtartása és fejlesztése mellett. A magyar fél az ukrán–magyar kormányközi vegyes bizottság 2008. szeptemberi ungvári ülésén is állást foglalt a magyar oktatás mellett.³⁹ A magyar társadalmi szervezetek és a magyar nyelvű sajtó folyamatosan napirenden tartja ezt a közösség szempontjából nagyon fontos kérdést, politikusok, nyelvészek, hiteles közéleti személyiségek nyilatkoznak a témával kapcsolatban.

³⁶ Csernicskó, 2009

³⁷ *Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály* adatai alapján.

³⁸ <http://www.mon.gov.ua>

³⁹ Ld. a hírügynökségi beszámolókat, pl.: <http://ua.proua.com/news/2008/08/26/141357.html>

Ld. az erről szóló híradásokat, például: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/579826>

Erről ld.: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/543491>

A *Kárpátaljai Megyei Tanács* mellett például a magyar többségű *Beregszászi járás Tanácsa* is határozatban utasította el azt a rendeletet, amely fokozatosan kétannyelvűvé változtatná a jelenleg kisebbségi nyelven oktató iskolákat. Beregszász város képviselőtestülete is úgy döntött 2008. augusztus 27-i ülésén, hogy felfüggeszti az oktatási miniszter 461. számú rendeletének alkalmazását a város iskoláiban, amíg a központi államhatalmi szervekhez a témával kapcsolatban benyújtott javaslataikra nem érkezik válasz.⁴⁰

Mind a magyarországi, mind pedig a helyi kisebbségi szervezetek tiltakozására természetesen reagált az ukrán fél. Dmitro Tkacs, Ukrajna magyarországi nagykövete levélben fordult a budapesti oktatási tárcahoz, melyben közli: a kárpátaljai magyar szervezetek félreértik a kijevei oktatási tárca 461. számú rendeletét és az ahhoz tartozó ágazati programot, mert az egyáltalában nem veszélyezteti a magyar nyelvű oktatást a régióban.⁴¹

Az ukrán–magyar kormányközi kisebbségi vegyes bizottság 2008. szeptemberi ungvári ülésén az ukrán delegáció vezetője – a *Kárpátalja* című hetilap, Kovács Miklósról, a *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség* elnökére hivatkozó beszámolója szerint – úgy nyilatkozott, hogy ha a kárpátaljai magyar szülők magyar tannyelvű iskola helyett ukrán tannyelvű iskolát választanak gyerekeik számára az egy, „természetes folyamat”, hiszen csak plusz terhet rónának a szülők magukra azzal, ha megnehezítenék a gyerekek életét a magyar nyelv és kultúra ismeretével.⁴²

A tannyelvválasztással foglalkozó jelen kutatásról, a kutatás résztvevőiről

A fenti társadalmpolitikai szituáció ismeretében fontos megvizsgálni, hogy az oktatáspolitikai helyzet milyen hatással van a szülők tannyelvválasztási döntéseire, milyen motivációk és milyen társadalmi célok mentén választanak iskolát gyerekeknek.

Kutatásomhoz többféle módszert alkalmaztam. Mindenekelőtt áttekintettem a tannyelvválasztással kapcsolatos szakirodalmat, majd pedig a szülőkkel készített mélyinterjú segítségével a tannyelvválasztás kapcsán felmerülő problémákra, illetve a szülőket befolyásoló tényezőkre igyekszem rávilágítani, s következtetéseket levonni.

Kutatásom első fázisában két várost választottam kutatópontként: az egyikben magyar többségű a lakosság (Beregszász), a másikban pedig nem (Munkács). Beregszászon és Munkácson két-két iskolát választottam ki, mindkét városban az egyik iskola magyar, a másik ukrán tannyelvű. Az iskolák a következők: a magyar tannyelvű *Beregszászi 4-es számú Kossuth Lajos Középiskola*, az ukrán tannyelvű *Beregszászi 5-ös számú Középiskola*, az ukrán tannyelvű *Munkácsi 20-as számú Középiskola*, illetve

⁴⁰ Ld. a *Beregszász* c. városi hetilap 2008. augusztus 29-i számának 2. oldalán.

⁴¹ A levél 61311/24-800-1093. iktatási számmal, 2008. október 3-i keltezéssel, a nagykövet aláírásával készült.

⁴² Ld. a *Kárpátalja* című hetilap 2008. szeptember 26-i számában (1. és 2. oldal).

a magyar tannyelvű *Munkácsi 3-as sz. II. Rákóczi Ferenc Középiskola*. Mind a négy intézményben első osztályos gyerekek szüleivel készítettem mélyinterjúkat.

Az interjú kérdéseinek az összeállítása után próbafelvételt készítettem egy szülővel, hogy egyértelműek-e azok a kérdések, amiket összeállítottam. A következő lépés az intézményben oktató tanítókkal való kapcsolatfelvétel volt. A kapcsolat felvétele után a tanítók több szülőt ajánlottak, akikkel interjút készíthettem. A tanítók által előzetesen ajánlott szülők közül minden intézményben egy olyan szülővel készítettem interjút, aki (feltételezhetően) tudatosan adta a gyereket magyar, illetve ukrán tannyelvű iskolába, illetve egy olyan szülővel, aki (feltételezhetően) csak azért adta ukrán illetve magyar tannyelvű iskolába a gyereket, mert sokan azt tanácsolták a számára.

Az intézményekben tanuló elsős diákok szüleivel készített irányított interjúk elemzése

A szülők tannyelv választásának az okai eltérőek. Arra szerettem volna rávilágítani, hogy miért döntöttek az adott tannyelvű iskolák mellett, illetve döntésüket mi (mik) befolyásolták.

A beszélgetések során a következő témakörökben kerestem a válaszokat:

- I. Egyéni, családi és szociális háttér
- II. Identitás és nyelvhasználat
- III. Tannyelv-választás
- IV. Az oktatás és a közösség jelene és jövője

I. Egyéni, családi és szociális háttér

Az adatközlők személyes adataira azért volt szükségünk, mert feltételezhető, hogy a tannyelv választással kapcsolatos válaszaikat esetleg tudatosan vagy ösztönösen befolyásolhatják személyes, társadalmi és nyelvi szocializációs tapasztalataik. Az adatközlők kevés száma és a mélyinterjú műfaja nem alkalmas arra, hogy a személyes adatokat független változóként kezelve korreláltassuk a válaszokkal. A személyes adatokból kiderül, hogy a megkérdezettek életkora nem haladta meg a negyven évet, arról a korosztályról van tehát szó, melynek iskolai szocializációja az 1980-as évek második felére, végére, vagyis a Szovjetunió utolsó éveire, illetve a független ukrán állam megalakulásának első évtizedére esik. Ez köztudottan az az időszak, amikor az iskolai másodnyelv-oktatás színvonala, az oroszról az ukránra való áttérés miatt, nagyot zuhant. Ezek a személyes tapasztalatok, illetve az, hogy az adatközlő maga milyen tannyelvű iskolába járt, sok esetben indokként, magyarázatként szerepelnek a szülők tannyelv választási döntéseinél.

II. Identitás és nyelvhasználat

A megkérdezettek közül mindenki magyar anyanyelvűnek és identitásúnak vallotta magát, bár az egyik adatközlő bizonytalanul a következőket mondta:

„Hát alapvetően magyarnak, de inkább ukrán nemzetiségűnek.” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)⁴³

Mindenképpen meg kell említenem, hogy ez az adatközlő a továbbiakban folyamatosan kiállt a magyar kisebbségért, jogaikért, és erős magyar érzületet mutatott. E mondatból levonhatjuk azt a tanulságot, hogy még a mai napig sincsenek nagyon sokan tisztában azzal, hogy mit jelent a nemzetiség, és mit jelent az állampolgárság, és mindez milyen viszonyban van az anyanyelvvél. A fent idézett adatközlő például annak ellenére, hogy – saját bevallása alapján – otthon csak magyarul beszélnek, felesége, környezete magyar, az ukránt vallotta anyanyelvének, és orosz tannyelvű iskolába járt. Ez az esettanulmány kiválóan példázza azt a nyelvi szocializációs sokszínűséget, amely a kárpátaljai magyarság társadalompolitikai helyzetéből hosszú évtizedek óta fakad. Ezek után nem meglepő, hogy gyermekét ukrán tannyelvű iskolába íratta.

Számít-e az Ön életében, hogy ki milyen nemzetiségű?

Erre a kérdésre többféle választ kaptam. Négy adatközlő szerint igenis nagyon fontos az, hogy ki milyen nemzetiségű.

„...mindig kiálltam a magyarságtudatomért, a magyarság érzületemért, gyermekkoromban még verekedtem is. A magyarságtudat mindig hozzá kell, hogy tartozzon az ember életéhez. Szükségesnek is tartom, hogy egy nemzet őrizze meg öntudatát. Bár az az igazság, hogy itt ezt tudatosan rombolják.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Ezek után némileg ellentmondásosnak hat, hogy az adatközlő azokhoz a szülőkhöz tartozott, akik (véltetően) tudatosan az ukrán tanyelvet választották a gyermekük számára. Az interjú során viszont határozottan kiállt magyarságtudatáért, a magyar nyelvet vallotta az anyanyelvének, sőt, erősen tiltakozott az ukrán „*nacionalista érzület*” ellen, ami szerinte egyre jobban felemelkedőben van Kárpátalján. Jelen eset azt példázza, hogy sokszor a szülők, annak ellenére, hogy esetleg az ellenkezőjét hiszik magukról, nincsenek tisztában a tanyelv választás és a gyermek identitása alakulásának összefüggéseivel. Az adatközlő azon döntését, hogy magyar érzülete ellenére ukrán iskolába íratta gyermekét, az is befolyásolhatta, hogy magyar többségű városban élve nem érzi az asszimiláció veszélyét olyan súlyosnak, mint egy munkácsi szülő, mert Beregszászon a magyar nyelvnek még van környezeti támogatottsága.

⁴³ A továbbiakban az interjúkból idézett válaszok dőlt betűvel olvashatók, az idézet utáni zárójelben először az adatközlő azonosító kódja, majd a város neve olvasható, majd hogy milyen tanyelvű iskolába íratta gyermekét, majd az adatközlő neve, amely a nyelvekkel szembeni attitűdöket magyarázhatja (a férfiak és a nők eltérő szocializációs modelljéből kiindulva).

„Hát a magyarság fontos, nekem az egész családom magyar, nálunk az egész család, mindenki magyar.” (7, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

Ennél az adatközlőnél fontos megemlítenem, hogy egy olyan városban él, ahol a magyarság létszáma nem haladja meg a 13%-ot. Az interjú során sokszor fordult elő, hogy a feltett kérdéseim nem voltak számára egyértelműek, többször kellett értelmezni, vagy példával magyarázni, hogy mit is szeretnék kérdezni. A folyékony magyar nyelvű válaszadással is problémája volt, épp azért, mert saját bevallása alapján, illetve a környezeti hatásoknak köszönhetően, a magyar nyelvet nehézkesen beszélte. Mindezek ellenére ragaszkodott magyar identitásához, és gyermekeit is magyar iskolába íratta, mert egy ukrán többségű városban így látta biztosítottnak, hogy gyermeke megőrizze magyar identitását és anyanyelvét. Az is fontos tényező a tannyelv választási döntése esetében, hogy ő maga is magyar iskolába járt Munkácson. Az ukrán elsajátította környezeti nyelvként, így nem fél attól, hogy a gyermekének hátránya származik majd abból, hogy nem tanul meg ukránul. Magától értetődőnek veszi, hogy a környezetből adódóan megtanul ukránul is.

„Szerintem igen, most nem vagyok nacionalista, de szerintem mindenki maradjon meg a maga mivoltában.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

Az adatközlő szintén azokhoz a szülőkhöz tartozott, akik tudatosan magyar tannyelvű iskolát választottak gyereük számára, és tudatosan kiálltak a magyar identitás mellett.

A még megkérdezett négy szülő esetében nem számított az, hogy ki milyen nemzetiségű. Meg kell említenem, hogy az említett adatközlők, bár azt nyilatkozták, hogy nem számít az életükben, hogy ki milyen nemzetiségű, és sok olyan barátjuk van, akikkel nem csak magyarul beszélnek, mégis erősen bírálták azokat az ukrán oktatáspolitikai rendeleteket, amelyek következtében a gyerekeiknek kötelezően érettségi vizsgát kell tenniük ukrán nyelvből és irodalomból.

A családban milyen nyelven szoktak beszélgetni? Környezetében milyen anyanyelvűek élnek? Hogyan szokott velük beszélgetni?

Erre a kérdésre nem érkeztek egységes válaszok, hiszen az adatközlőim között voltak olyanok, akik vegyes házasságban éltek, voltak olyanok, akik magyar többségű városban, s voltak olyanok is, akik gyerekeikkel és a környezetükben élőkkel más-más nyelvet használtak. Tehát ezek a szempontok mindenképp befolyásoló tényezők voltak a válaszok megszületésében, s ezáltal a tannyelv megválasztásában is.

„Gyerekeimmel, hát a nagyobb fiam ukrán iskolába jár azzal néha, mivel muszáj, mivel mostanában Ukrajnában, muszáj átállni, mert folytatódik ez a nagyon ukránság. Nyomják elfele a kisebbségeket. Csak azt nem értem, hogy miért?” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Vegyesen, tehát így is, úgy is, tehát ha tudnak magyarul, akkor ők is tolerálják az én nyelvemet. Magyarul is, ahogy jön.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

„Először próbálkozok ukránul, utána magyarul, vagy mind a két nyelven.” (4, Munkács, ukrán tannyelvű, férfi)

„Magyarul, csakis magyarul.” (7, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

A legutóbb idézett adatközlő válasza a családban beszélt nyelvre vonatkozott, természetesen a környezetükben (Munkács) élnek más anyanyelvűek, velük oroszul, vagy ukránul szokott beszélni.

A kiemelt szülői válaszokból, illetve a további elemzésekből kiderül, hogy azok a szülők, akik nem magyar többségű városban élnek, azok többször használják az ukrán nyelvet, akár a mindennapi kommunikáció során, akár a hivatalokban, akár a barátokkal való beszélgetésükben, ám a családi kommunikációban, s az érzelmek kifejezésére az anyanyelvüket használják. Azok a szülők, akik magyar többségű városban élnek, a mindennapi kommunikáció során többször használják ugyan a magyar nyelvet, de az egyik adatközlő elmondása alapján a gyerekével – mivel ukrán tannyelvű iskolába jár –, beszélni szokott ukránul is. A környezetükben élő más anyanyelvűekkel pedig általában az ő nyelvükön szoktak beszélni.

Ön milyen nyelven beszél a magyaron kívül? Milyen körülmények között sajátította el ezeket a nyelveket?

A válaszokból kiderült, hogy mindenki tud még a magyaron kívül legalább egy nyelvet beszélni, oroszul (önbevallás szerint) mindenki tud, az ukrán nyelvtudásával pedig senki nem volt megelégedve. Legtöbbjük az ukrán nyelvet tanulási éve alatt sajátította el, vagy épp a katonai szolgálat éve alatt, de voltak olyanok is (legtöbbje nő), akik azért sajátították el a másodnyelvet és az idegen nyelveket is, mert olyan tannyelvű iskolába vagy óvodába jártak.

„Iskolában is, meg még amellet, a szomszédoktól is...” (4, Munkács, ukrán tannyelvű, férfi)

„Hát az oroszot azt a technikum éve alatt és a katonaság alatt, az ukrán azt a technikum éve alatt már szereztem néhányat, de akkoriban az ukrán még nem volt annyira kihangsúlyozva, csak néhány tantárgy folyt ukrán nyelven, ezért nem olyan sok szó maradt meg. Most viszont így ragad a beszéd nyelvezete, mert kapcsolatok vannak mondjuk Munkácsra ha beutazok, vagy Beregszászba. A feleségem az nagyon jól beszél ukránul, ő ukránul végezte a főiskolát is, tehát tőle is tanulok.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Hát mondjuk én orosz iskolába jártam, magyarba kezdtem és úgy át, és átmentünk, mert akkoriban ez volt. Így alakult. A szüleim tulajdonképpen, mert nem egyedül választottam.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

Utóbbi adatközlő magyar tannyelvű iskolát választott gyereke számára, bár elmondása alapján a gyerek óvodájának a tannyelve ukrán volt, választását azzal indokolta, hogy szerette volna, ha a másodnyelvi alapokat megszerzi az óvodában, de emellett mindenképp, tudatosan a magyar tannyelvű iskolát választotta a gyereke számára.

III. Tannyelv választás

Véleménye szerint a kárpátaljai magyaroknak meg kell-e tanulniuk ukránul? Miért?

Összegzőképpen elmondható, hogy a legtöbb adatközlő egyetértett abban, hogy a kárpátaljai magyaroknak meg kell tanulniuk ukránul, hiszen ez az államnyelv, az államnyelv ismerete nélkül pedig Ukrajnában nem fognak érvényesülni. Ám voltak olyanok is, akik (látszólag, a dikció szintjén) az ellenkezőjét állították:

„Mert ez egy többnemzetiségű ország, akkor ne kötelezzenek engem arra, ha nekem magyar az anyanyelvem, akkor, úgy születtem, úgy tanultam, akkor engem ne kényszerítsenek, hogy megtanuljak japánul, azért mert ide jött egy japán. Ugyanúgy, ahogy az ukránok felvették ezt az ukránságot, hogy Ukrajna, mer Ukrajna, meg mindenki beszéljen ukránul, de az emberek leéltek hetven, nyolcvan, vagy ötven évet magyarul, akkor próbálja meg őket valaki rákényszeríteni, amit ő nem akar.” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

A fent idézett adatközlő azon szülőkhöz tartozik, aki (véltetően) nem tudatosan választotta az ukrán tannyelvet gyereke számára. Elvben tiltakozik az „ukránság” ellen, ám gyakorlatilag mégis a többségi tannyelvet választotta, azzal indokolva döntését, hogy a gyerekeknek meg kell tanulnia az államnyelvet, hiszen ezen a nyelven kell majd érettségiznie és továbbtanulnia.

Egy másik adatközlő szerint, akinek a gyereke egy olyan városban él, ahol a lakosságnak csak 13%-a magyar (Munkács), a következőket felelte erre a kérdésre:

„Meg kell, mert nem tudunk akkor így érvényesülni, így is sok kritikát kapok, hogy miért adtam a gyereket magyar iskolába, semmi jövő, meg ilyenek, de már megszoktam. Szó se lehetett róla, hogy orosz vagy ukrán iskolába.” (7, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

A válaszból kiderül egy érdekes társadalmi reakció, amely szerint azokat a szülőket kritika éri/érheti, akik annak ellenére, hogy ukránul kell „érvényesülni” és ukránul kell érettségizni, mégis a magyar tannyelvű iskolát választják gyerekeik számára. Bár azt is meg kell említeni, hogy az adatközlő gyerekének az ukrán nyelvvél nincsenek

kommunikációs problémái, hiszen olyan városban él, ahol kisebbségben vannak a magyar anyanyelvűek, a környezeti nyelv hatása erős, ám ő mégsem a „könnyebb utat” (értsd: asszimiláció) választotta, hanem fontosnak tartotta azt, hogy a gyerek magyar tannyelvű iskolába járhasson.

„Egyértelmű. Tehát a kárpátaljai magyarság egy kiszorított helyzetben lesz, előbb-utóbb. Viszont a magyar tannyelvű iskolákban éppen az oktatási rendszer miatt ezek képtelenek megtanulni ukránul, az ukrán nyelvtanítás az iskolákban, az rettenetesen rossz. Nincs kidolgozott rendszer. Az én véleményem, határozott véleményem, az ukrán nyelvet ezeknek a gyerekeknek idegen módszerrel, idegen nyelv módszerével kellene tanítani.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Érdekes, hogy azok a szülők, akik magyar többségű településen élnek, nem tartották olyan fontosnak azt, hogy magyar tannyelvű iskolába írassák gyerekeiket, mint azok, akik nem magyar többségű településen élnek, inkább arra törekedtek, hogy a gyerek minél hamarabb megtanulja az államnyelvet, bármilyen módszerrel is. Ennek egyik oka épp Beregszász város magyar többségű jellege lehet, aminek köszönhetően az anyanyelv támogatottsága az iskolán kívül is megvan. A másik ok pedig, szintén a viszonylagos többségi helyzetből fakadóan, az államnyelv nem megfelelő szintű ismerete. Utóbbi sok szülő az ukrán tannyelvű iskola választásával igyekszik orvosolni, mondván, a magyar nyelv támogatottsága a családban és a környezetben úgyis megvan.

Milyen tannyelvű óvodába íratta gyerekeit? Miért döntött így?

A válaszok itt is eltérőek voltak. Négy adatközlő magyar tannyelvű óvodába íratta gyerekeit, három ukrán tannyelvű óvodába; egy adatközlő magyar tannyelvűbe, ám miután eldöntötték a feleségével, hogy ukrán tannyelvű iskolát választanak gyerekek számára, az utolsó fél évet a gyerek már ukrán tannyelvű óvodában töltötte; azonban volt olyan is, aki kétnyelvű óvodába íratta a gyereket, arra hivatkozva, hogy akkor már eldöntötték, hogy ukrán tannyelvű iskolába fogják a gyereket írni.

„Hát volt, nagyobb részt az magyar volt, az utolsó fél év az ukrán nyelvű.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Én ukránba íratam, hogy alap legyen meg, mert mindenképp magyar iskolába akartuk adni, se azért valamilyen szinten az a gyerekek a fejébe az lerakódik, az, muszáj mindenképpen, s azt majd tudja kamatoztatni.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

Tehát a Beregszászon tanuló magyar diákok szülei azért, hogy a gyerek elsajátítsa az ukrán nyelvet, többféle módszert használtak. Volt, aki ukrán tannyelvű óvodába íratta gyerekeit, majd azután magyar tannyelvű iskolába, de volt olyan is, aki ukrán tannyelvű óvodába, majd pedig azután ukrán tannyelvű iskolát választott. A Munkácson tanuló magyar diákok közül mindenki magyar tannyelvű óvodába íratta gyerekeit. De két szülő

már nem magyar tannyelvű iskolát választott gyereke számára, hanem az ukránt, arra hivatkozva, hogy otthon úgyis megtanulja a magyar nyelvet.

„Gyereket meg tudom tanítani, a feleségemnek is van rá képessége, hogy megtanítsa a magyar nyelv írására és olvasására.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Ukrán, aztán magyar, mert ez így ment, míg kicsi volt, először volt ukránba, majd nagyobb, és átment magyarba, hogy jön majd az iskola, akkor magyar óvodába kell iratni.” (8, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

Ki döntötte el, hogy melyik iskolába fog járni a gyerek? Miért döntött e mellett az iskola mellett? Mi befolyásolta a döntését?

A válaszok többségében az szerepelt, hogy a szülők közösen döntöttek a tannyelvválasztás kérdésében, de volt olyan is, aki az mondta, hogy azért, mert „*a férjem is ebbe az iskolába járt*”, illetve egy adatközlő azt mondta, hogy a férje döntött úgy, hogy az adott intézményben fog a gyerek tanulni, de ő ellenezte a döntését. Ám voltak olyan egyértelmű, tudatos válaszok is, amelyekben indokként neveztek meg azt, hogy a gyerekeknek ukránul kell majd érettségiznie, és „*akkor már inkább ukrán tannyelvű iskolába járjon a gyerek*”, hiszen végeredményben mindenkinek, anyanyelvtől függetlenül, ukrán nyelven kell majd számot adnia tudásáról.

„Mert ahogy már jönnek kifelé ezek az új reformok, a gyerekek mindenképpen hiába magyar, akkor is végeredményben ukránul kell vizsgáznia. Akkor nem mindegy, ha ukránul fog tanulni.” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Ez egy közös megegyezés volt a feleségemmel. Bár az igazság, hogy az ő érvei voltak a hangsúlyosabbak, én vonzódtam egy picit a magyarhoz, de azt látom, hogy a magyar iskolába fejezettek gyerekek, én tanítom őket, egyszerűen képtelenek ukránul beszélni. ...és nem hiszem, hogy ezzel a magyarságtudatát rombolni fogjuk, kifejezetten tanítom arra, hogy magyar legyen. Ettől függetlenül, akiket ismerek azok az idegen nyelvet mindig más országban tanulták meg, ahol idegen nyelven kellett nekik tanulni. Akiket angolként ismerek, azok elmentek külföldre tanulni, pl. Angliába egy-két évre betegeket ápolni, csak azért, hogy angolok között lehessenek. Ugyanígy németre. S azt látom, hogy az ukránt is muszáj így megtanítani, mert egyszerűen nem tudják megtanítani ezt nekik.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Az adatközlő tannyelvválasztási döntését a magyar tannyelvű iskolákban folyó ukrán nyelvoktatás alacsony színvonalával indokolta. Ez a válasz jól bizonyítja, hogy a mai napig sincs a kárpátaljai magyar kisebbségi iskolákban megfelelő módszer arra, hogy azok a gyerekek, akiknek az anyanyelvük nem egyezik a többség nyelvével,

tehát kisebbségi nyelvet beszélnek, megfelelő szinten elsajátítsák az ukrán, azaz a többségi nyelvet. A szülők talán sokszor épp azért, mert „*végeredményben ukránul kell érettségizni*”, választút elé kerülnek: gyerekük milyen tannyelvű iskolában szerezheti meg a megfelelő tudást arra, hogy „*érvényesülni tudjon Ukrajnában*”.

Meg van elégedve az oktatás színvonalával gyermeke jelenlegi iskolájában?

A válaszok nagyban függték attól, hogy ki milyen tannyelvű iskolába íratta a gyermekét, hiszen a válaszokból kiderül, hogy azok a szülők panaszkodtak nehézségekre, akik magyar többségű városban élnek és ukrán tannyelvű iskolába jár a gyerekük. A válaszokból látszik, hogy a szülői tannyelv választási motivációk között szerepel az az indok is, hogy ha a szülőnek saját iskolás éve alatt nehézségei voltak a hiányos másodnyelvi tudása miatt, akkor a gyermekét meg szeretné kímélni ettől (rejtett módon önmagát kompenzálni) az ukrán tannyelv választásával. Látszik továbbá az is, hogy milyen megterhelő, esetenként mennyi plusz terhet ró a gyerekekre, ha nem anyanyelvén tanul.

„Az amit leadnak talán egy kicsit sok is. Tehát a mai tanrendben, tehát nem csak ebben az iskolában, ezt látom a magyar iskolákban is, egy olyan erőltetett menetben megy, amit nem tudom, hogy a gyerekek mennyire lesznek képesek követni. Egyébként Ő nagyon könnyen fogja föl. Azokat a dolgokat, amik nekem problémát jelentettek, pl. magyar iskolából bekerültem a technikumba, ahol oroszul kellett, azokat a problémákat Ő már első osztályba legyőzi. Nekem, amikor bekerültem a technikumba az is problémát okozott, hogy kell mondani plusz és mínusz. Viszont ezeket az alapokat már mind megszerzik, s a beszédjük az olvasás, az angolba is, az idegen nyelveknek a tanulásával is már másra képesek, amit én 7-ik, 8-ik osztályos koromra sem voltam képes.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Túlzásba van sűrítve, túl erős, túl erős az oktatás. De nem tudom, lehetséges ezen a színvonalon jobb is, de másik szinten egy kicsit nehéz is nekik, túl gyors.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Az oktatás színvonalával a megkérdezettek összességében meg voltak elégedve, sokan azt mondták, hogy erre nem nagyon adhatnak választ, mert még a gyerek csak első osztályba jár, ez majd úgyis a felsőbb osztályokban fog kiderülni.

IV. Az oktatás és a közösség jelene és jövője

Hogyan látja jelenleg az oktatás helyzetét Ukrajnában? Meg van elégedve vele? Ha nem, akkor min változtatna?

Talán ez az egyetlen olyan kérdés volt, amire mindenki egyöntetűen azt válaszolta, hogy nincs megelégedve a jelenlegi ukrán oktatás helyzetével.

„Én speciális, szakosítanám a gyerekeket egy idő után, az alap tudás megszerzése után, én azt tenném, ha valakinek van humán beállítottsága, akkor humán irányba menjen el, ha reál beállítottságú, akkor reálba. Mert mindenképp adni nekik egy olyan alapot, ami szükséges, mert nagyon sok olyan dolgot tanulnak, amit biztos azért felejtenek el, mert nincs rá vonzásuk. Tehát egy reál beállítottságú gyerekeknek elkezdem a magyar nyelv vagy az ukrán nyelv szépségeit előadni. Ő megtanulja, mert meg kell tanulnia, de nem fogja ezt örömmel tenni, s úgy is el fogja felejtetni egy idő után. Tehát, én rátenném azokra a hangsúlyt, amelyek számára fontosabbak.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Voltak olyan válaszadók, akik nem tudták megmondani, hogy mit is változtatnának, de egy válaszadó, elégedetten az anyanyelvi iskoláztatás színvonalbeli végeredményével, határozottan a következőket mondta:

„Szerintem igen, mert ha innen akárhova, ha valaki megy felvételizni, akkor úgy... lehet még a magyar gyerekek még jobban tudnak érvényesülni, mert rá vannak kényszerülve, az akarás bennük kell, hogy legyen, mert..... attól függetlenül, hogy nem tudják nyelvet, attól a tudásuk megvan.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

Hallott-e az ukrán érettségi rendszerről (független tesztelésről)? Ha igen, hol, kitől, milyen formában?

A megkérdezettek mindegyike hallott a független tesztelésről, az ukrán emeltszintű érettségiről, de nagyon sokan nem voltak még tisztában azzal, hogy pontosan mit is takar az ukrán érettségi. Egy adatközlő szerint mindenkinek csak ukrán nyelvből kell érettségiznie, csak úgy mehet továbbtanulni. Három adatközlő mondta, hogy az ukrán érettségi csak azoknak szükséges, akik tovább akarnak tanulni. Mindenki hallott valamilyen formában az új rendszerről. Kaptam olyan válaszokat is, hogy a szomszédal beszéltek már erről, s nem helyeselték, illetve a rokonoktól hallottak már az érettségi rendszerről.

Mi a véleménye az emeltszintű érettségiről? Egyet ért-e ezzel Ön?

A szülők nem értették egyet az emeltszintű érettségivel, fel voltak háborodva a bevezetése miatt.

„.....azért tartom rossznak, mert azok, akik bejutnak az egyetemre, mondjuk egy magyar felvételi után, két év múlva már fel tudnak zárkózni, ahhoz a tudáshoz, ami az ukránoknak van. De így viszont lehetőség sincs, hogy felzárkózzanak. Tehát a lépésre sincs meg a lehetőség. (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„...abszolút nem értek vele egyet, hogy jön az most ki, ha én egyszer magyarul akartam tanulni, magyarul tanultam, s akkor vizsgázzak ukránul. Akkor mindegy, hogyha azt mondták volna, ne tanulj magyarul, akkor ez úgy jön ki, mint ahogy mondanák, mint Szerbiában volt, vagy Szlovákiában jön az a nagy nacionalizmus. Én szerb vagyok, az meg ukrán, az meg magyar, akkor most Ukrajnában élsz, s te dobd el a saját anyanyelved, saját nemzetiséged, adjál fel mindent, s legyél csak ukrán. Én szerintem ez egy disznóság.” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Mindkét adatközlő, felháborodása ellenére (vagy éppen azért?!) ukrán tannyelvű iskolába íratta gyermekét. Ez a jelenleg folyó oktatáspolitikai döntések mindennapokra való hatását tükrözi. Az adatközlők elvi szinten fontosnak tartják az anyanyelvű iskoláztatást, ám a gyakorlatban igazodnak az ukrán oktatáspolitikai elvárásaihoz. Mintha egy rejtett megfelelési kényszer áldozatai volnának, akik maguk nem látják (nem akarják látni) az ellentmondást elgondolásaik (elveik) és gyakorlati döntéseik között.

A munkácsi iskolákban tanuló diákok szülei is fel voltak háborodva, s nem értettek egyet azzal, hogy a magyar anyanyelvű diákoknak miért kell ukránul érettségizniük, mégis kitérték a magyar iskola mellett.

„. Hát nem értek egyet, mert nagyon nehéz a magyarnak, ha a gyerek nem tud ukránul. Amikor magyarul tanulja az anyagot, akkor a nagyon nehéz ukránul.” (7, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

„Nem, nagyon nem. A nagyobb gyerekek már ötödikes, s nem tudom, hogy lesz, mert az ukrán neki nagyon nehezen megy.” (8, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

Az adatközlők válaszaik összességükben azt látszanak igazolni, hogy a kisebbségben élő munkácsi magyarok körében sokkal hangsúlyosabb és fontosabb az iskola, mint szocializációs szintén identitásörző szerepe, mint a magyar többségű beregszásziak esetében.

Mit gondol a kárpátaljai magyar kisebbség jelenlegi helyzetéről?

A válaszok nagyon sokrétűek voltak. Voltak olyanok, akik pozitívan és reménykedően beszéltek a kárpátaljai magyarságról, a közösség jövőjéről, ám voltak olyanok is, akik nagyon lehangolón és lemondóan.

„Az itteni emberek hozzászórtak ahhoz, hogy mindenhez tudnak alkalmazkodni, bármi legyen, mi olyan nemzetiség vagyunk, hogy mi mindenki alatt laktunk, tehát mi alapból olyan helyzetben vagyunk, hogy nem is teszünk nagyon, tehát így van jó. Nem vagyok megelekedve. De úgy bele tudunk szokni mindenbe, mindenhez tudunk alkalmazkodni, mindent tudunk tolerálni.” (2, Beregszász, magyar tannyelvű, nő)

„...nekem van egy félelmem, a félelmem pedig az, amit látok tendenciákat, ez most az ungvári tüntetés, vagy Nagyszőlősen az újság is leköszölte, hogy megverték két almási asszonyt, csak azért, mert magyarul beszéltek... Ez egy nacionalista érzület felemelkedését jelenti, ugyanakkor Magyarországról, pedig egy elszigetelt politika, amiben azt sem engedik meg, ha segítséget, tehát ha bajba jutunk, hozzájuk forduljunk bármilyen segítségért.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

A válaszok többségében megjelenik az aggodás amiatt, hogy Ukrajna nemzetállamot épít, amelyben a kisebbségek csak annyiban kapnak szerepet, hogy kulturális rendezvényekre járjanak, őrizzék népviseletüket és népi hagyományait, de az állam terveiben nem szerepel az, hogy saját iskolahálózattal és egyéb olyan politikai és nyelvi jogokkal rendelkezzenek.

Ön szerint könnyű vagy nehéz Kárpátalján ebben a helyzetben megmaradni magyarnak? Miért gondolja így?

A beregszászi elsős diákok szülei itt is pesszimistábbak voltak. Mindegyik adatközlő elmondta, hogy nehéz megmaradni magyarnak, de aki magyar, az *úgyis meg fog maradni*. A megkérdezett beregszászi szülők sokkal kevésbé látják az összefüggést a kárpátaljai magyar közösség anyanyelvű iskolahálózata és jövője, megmaradása között, nem mérik fel, hogy tannyelv választási döntéseiknek közösségi következményei is lehetnek.

„Nagyon nehéz lesz. Minél több nacionalista lép fel a magasabb posztokra, és így nagyon el fogják nehezíteni a magyar kisebbséget. Ugyanúgy, mint a rasszizmus, nacionalizmus, mint más országokban, ahol kialakultak a háborúk. És előbb utóbb ez ki fog csattanni, vagy direkt ezt is akarják, vagy nem tudom, nem tudom mi ez. A feljebbiek nyomják ezt az egészet, maguk a politikusok.” (6, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

„Aki magyar, az megmarad magyarnak.” (8, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

„Hát talán nem könnyű, pláne annak, aki tovább akar menni tanulni.” (3, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

Ön szerint a kárpátaljai magyarság így meg fogja tudni tartani az anyanyelvét? Miért gondolja így?

E kérdésnél is változatos véleményeket hallhattam.

„Van annyira öntudatos, hogy meg fogja tudni tartani. A szovjet rendszerben azért borzasztóbb volt. A jelenlegi kárpátaljai magyar képviselők el vannak foglalva az egymással való veszekedéssel, s a

gyűlölködéssel, s nem törődnek ezzel.” (5, Beregszász, ukrán tannyelvű, férfi)

Mégis, az öntudatra hivatkozó adatközlő, öntudat ide vagy oda, ukrán tannyelvű iskolát választott gyermekének. Az ellenpélda egy munkácsi szülő, aki látja a veszélyeit annak, hogy egyre kevesebben választják a magyar iskolát.

„Mert az iskolában is minél tovább egyre kevesebben jönnek magyarba. Szerintem ez évek múlva visszaüt...” (8, Munkács, magyar tannyelvű, nő)

Összegzés

A kárpátaljai magyar kisebbség megmaradásának egyik záloga az anyanyelvű iskolahálózat léte és működése. Az iskolahálózat fennmaradása szoros összefüggésben van a kárpátaljai magyar szülők tannyelv választási döntéseivel.

A vizsgálat arra tett kísérletet, hogy elsőosztályos gyermekek szüleivel készített interjúk alapján megpróbálja feltérképezni a szülők döntési motivációit. Vizsgálatunk alapján a szülőket az alábbi tényezők befolyásolják, illetve motiválják:

- szociális tényezők (vegyes házasság, vallás, anyagi helyzet);
- a társadalmi mobilitással összefüggő sztereotípiák (könnyebb lesz a továbbtanulás, jobban kap munkát, ha tudja az államnyelvet);
- a nyelvtudás megszerzésének az igénye;
- az oktatás színvonala.

Azok a megkérdezett kárpátaljai magyar szülők, akik ukrán tannyelvű elemi iskolát választották gyerekeik számára, a következőkkel indokolták döntésüket:

- ne legyen olyan nehéz a gyereknek, mint nekem volt (a többségi nyelv ismeretének hiányából fakadóan);
- tanuljon meg ukránul;
- tanuljon ukránul, mert ezen a nyelven fog csak tudni érvényesülni;
- illetve az ukrán iskolában magasabb az oktatás színvonala.

Azok a megkérdezett magyar szülők, akik magyar tannyelvű elemi iskolát választottak gyerekeik számára a következőkkel indokolták döntésüket:

- a szülők is az adott iskolába jártak, a gyerekeik is az adott intézményben tanulnak (mintegy közösségi szokásjog alapján);
- egy magyarnak ez a természetes, el sem tud képzelni más választást.

A hivatalos ukrán oktatáspolitikai jelenlegi oktatástervezési lépései fokozottan hatással vannak a kárpátaljai magyar szülőkre az iskola tannyelvének megválasztásakor. Ez a hatás egyaránt lehet a közösség viszonylatában pozitív (az identitás megőrzésére irányuló törekvések felerősödése, így a magyar tannyelvű iskola választása) és negatív (az asszimiláció felgyorsulása, az ukrán tannyelvű iskolai képzés választása), mindez pedig a legszorosabb összefüggésben van a társadalmi mobilitással.

Kutatásom célja az elemi iskolai tannyelv választással kapcsolatos problémák feltárása és vizsgálata a kárpátaljai magyarközösség viszonylatában, illetve lehetséges válaszok keresése arra a kérdésre, hogy Kárpátalján miért döntenek a szülők a magyar vagy az ukrán tannyelvű iskola mellett, mi befolyásolja őket döntésük meghozatalában, tudatában vannak-e döntéseik társadalmi és nyelvi következményeinek.

Megállapítható, hogy a megkérdezett kárpátaljai magyar szülők véleménye az elemi iskolai tannyelv választással kapcsolatosan ellentmondásosak, hiszen elvben tiltakoznak az „ukránosítás”, a folyamatban lévő oktatáspolitikai rendeletek ellen, ám gyakorlatilag mégis alárendelik magukat ezeknek.

Minden szülő a legjobbat szeretné a gyermekének, s épp ezért ebben a helyzetben választást elé érkezik. Milyen módon tudok a legjobbat adni a gyerekemnek? Hogyan fog tudni érvényesülni az életben? Mivel segíthetem gyerekem boldogulását a jövőben?

Sok a megválaszolatlan kérdés a szülő fejében, amelyek tudatosítását kutatási eredményeinkkel segíthetjük ugyan, de a döntés nem a mi feladatunk. A kárpátaljai magyar nyelvészek, politikusok, oktatók, társadalmi szervezetek felelőssége abban áll, hogy kutatási eredményeiket bemutatva megismertessék a szülőket döntéseik társadalmi és nyelvi következményeivel.

Jelenleg épp folyamatban van annak a tájékoztató füzetnek a szülőkhöz és pedagógusokhoz való eljuttatása, amit Csernicskó István és Göncz Lajos írt a kárpátaljai magyar közösségnek azért, hogy ismeretterjesztő módon magyarázza a tannyelv választás nyelvi és társadalmi következményeit. A tájékoztató füzetben szó van a kétnyelvűség típusairól, az anyanyelven folyó oktatásról, az anyanyelv megőrző programról, és még számos olyan fontos kérdéstről, ami segítheti a kárpátaljai magyar szülőket tannyelv választási döntéseikben.⁴⁴

Bibliográfia

BARTHA, 1999

Bartha Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései – Beszélők és közösségek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1999.

BARTHA, 2003

Bartha Csilla: *A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás*. In: NÁDOR Orsolya és SZARKA László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest 2003.

- BEREGSZÁSZI – CSERNICKSKÓ – OROSZ, 2001* Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó: *Nyelv, oktatás, politika*. PoliPrint, Ungvár 2001.
- BEREGSZÁSZI, 2002* Beregszászi Anikó: *Magyar nyelvi tervezés Kárpátalján. Célok, problémák és feladatok*. Doktori értekezés. Kézirat, 2002.
- BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ, 2006* Beregszászi Anikó – Csernicskó István: *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése*. PoliPrint, Ungvár 2006.
- CSERNICKSKÓ, 1998* Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. MTA Kisebbségkutató Műhely – Osiris Kiadó, Budapest 1998.
- CSERNICKSKÓ (szerk.), 2003* Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása—Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. PoliPrint, Ungvár 2003.
- CSERNICKSKÓ, 2008* Csernicskó István: *Ukrajna összhangra törekszik. Az ukrajnai oktatáspolitikai nyelvi vonatkozásai. Kisebbségkutatás 2008/2. 302–315.*
- CSERNICKSKÓ, 2008* Csernicskó István: *A nyelvészek társadalmi felelőssége, avagy: néhány érv az anyanyelvi iskola mellett. KárpátInfo 2008. július 28., 5.*
- CSERNICKSKÓ–GÖNCZ, 2009* Csernicskó István – Göncz Lajos: *Tannyelv-választás a kisebbségi régiókban: útmutató kárpátaljai magyar szülőknek és pedagógusoknak*. Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala, Budapest 2009.
- CSERNICKSKÓ, 2009* Csernicskó István: *Az ukrajnai oktatáspolitikai nyelvi asszimiláció szolgálatában. Korunk 2009/február 33-40.*
- Göncz, 1995* Göncz Lajos: *A tannyelv hatása a tanulók személyiség fejlődésére többnyelvű környezetben*. In: KASSAI Ilona (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest 1995. 65-81.
- Göncz, 1999* Göncz Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. MTA Kisebbségkutató Műhely – Osiris-Forum, Budapest-Újvidék 1999.

- HAUGEN, 1987 Haugen, Einar: Language Planning. In: AMMON, U. – DITTMAR, N. – K. J. MATTHEIER (eds.): *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. Walter de Gruyter, Berlin 1987. 626–637.
- KISS, 1995 Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1995. 215.
- KONTRA, 2005 Kontra Miklós (szerk.): *Sült Galamb? Magyar egyetemi tantervpoltika*. Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely 2005
- LANSTYÁK, 1996 Lanstyák István: Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. In: CSERNICKÓ István és VÁRADI Tamás (szerk.): *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt. Budapest 1996. 11–15.
- LANSTYÁK, 2005 Lanstyák István: A kétnyelvű oktatás veszélyei Szlovákiában. In: RING Éva (szerk.): *Felzárkózás vagy bezárkózás? A többnyelvű oktatás előnyei, veszélyei a kisebbségi közösség életében*. EÖKIK, Budapest 2005. 43–73.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove 1997 Skutnabb-Kangas, Tove: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*, Teleki László Alapítvány, Budapest 1997. 6-7.
- SZÉPE, 1984 Szépe György: *Jegyzetek a nyelvi tervezésről és a nyelvpolitikáról*. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XV. 1984. 303–329.
- TOLCSVAI (szerk.), 1998 Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvi tervezés*. Universitas Kiadó, Budapest 1998.
- WARDHAUGH, 1995 Wardhaugh, Ronald: *Szociolingvisztika*. Osiris Kiadó, Budapest 1995.

Melléklet

Interjúkérdések

I. Egyéni, családi és szociális háttér

Név (ha megadja, nem kötelező):

Nem:

Születés helye:

Születés ideje:

Végzettsége:

Jelenlegi foglalkozása:

Nemzetisége:

Vallása:

Családi állapota (gyermekeinek száma):

II. Identitás és nyelvhasználat

Milyen nemzetiségűnek tartja magát?

Fontos-e az életében, hogy Ön milyen nemzetiségű?

Milyen anyanyelvűnek vallja magát?

Családban milyen nyelven szoktak beszélgetni: szülőkkel, nagyszülőkkel, gyerekekkel?

Környezetében milyen anyanyelvűek élnek? (Szomszédok, barátok.) Hogyan viszonyul hozzájuk? Milyen nyelven szokott velük beszélni? (Orosz, ukrán, magyar?)

Ön milyen nyelven beszél a magyaron kívül? Mikor használja ezeket a nyelveket? (Beszélgetés, munka, érzelmek kifejezésére, stb.) Milyen körülmények között sajátította el (hogyan tanulta meg) ezeket a nyelveket?

Milyen a férje/felesége, gyereke anyanyelve?

Milyen nyelven szokott beszélgetni férjével/feleségével, gyerekeivel?

III. Tannyelv-választás

Véleménye szerint a kárpátaljai magyaroknak meg kell-e tanulniuk ukránul/ oroszul? Miért?

Milyen tannyelvű óvodába íratta gyerekeit? Miért döntött így?

Milyen tannyelvű iskolába jár jelenleg a gyermeke?

Ki döntötte el, hogy melyik iskolába fog járni a gyerek?

Miért döntött e mellett az iskola mellett?

Mi befolyásolta a döntését?

Meg van elégedve az oktatás színvonalával gyermeke jelenlegi iskolájában?

IV. Az oktatás és a közösség jelene és jövője

Hogyan látja a jelenlegi oktatási rendszer helyzetét Ukrajnában?

Meg van-e elégedve vele?

Ha nem, akkor mit változtatna rajta?

Hallott-e az új, idén bevezetésre került érettségi rendszerről? Ha igen, hol, kitől, milyen formában?

Mi a véleménye az emeltszintű érettségiről? Egyetért-e ezzel Ön?

Mit gondol a kárpátaljai magyar kisebbség jelenlegi helyzetéről? Véleménye szerint megvannak-e a közösségnek a kellő nyelvhasználati jogai?

Ön szerint könnyű vagy nehéz Kárpátalján a jelenlegi helyzetben megmaradni magyarnak?

Ön szerint a kárpátaljai magyarság meg fogja tudni tartani az anyanyelvét? Miért gondolja így?

N	Iskola neve	2007/2008			2008/2009		
		m	u	□	m	u	□
1.	Bátyui Középiskola	15	0	15	14	0	14
2.	Beregszászi 3.sz. Középiskola	12	17	29	6	15	21
3.	Beregszászi 4.sz. Középiskola	43	0	43	39	0	39
4.	Beregszászi 8.sz. Középiskola	11	0	11	12	0	12
5.	Gáti Középiskola	35	0	35	34	0	34
6.	Vári Középiskola	42	0	42	48	0	48
7.	Makkosjányosi Középiskola	8	28	36	9	20	29
8.	Mezőkaszonyi Középiskola	14	0	14	33	0	33
9.	Nagyberegai Középiskola	34	16	50	18	13	31
10.	Nagymuzsalyi Középiskola	12	9	21	8	14	22
11.	Tiszacsomai Középiskola	14	0	14	6	13	19
12.	Badalói Általános Iskola	19	0	19	13	0	13
13.	Benei Általános Iskola	10	0	10	11	0	11
14.	Beregdéda Általános Iskola	27	3	30	18	6	24
15.	Beregsomi Általános Iskola	7	0	7	8	0	8
16.	Beregszászi 6.sz. Ált. Isk.	24	0	24	25	0	25
17.	Beregszászi 7.sz. Ált. Isk.	38	0	38	30	0	30
18.	Beregszászi 9.sz. Ált. Isk.	8	0	8	5	0	5
19.	Beregszászi Bentlakásos Ált. Isk.	13	15	28	8	13	21
20.	Beregújfalui Általános Iskola	12	0	12	12	8	20
21.	Borzsovai Általános Iskola	7	0	7	9	0	9
22.	Bótrágyi Ált. Isk. magyar-ukrán	12	0	4	9	11	20
23.	Csetfalvai Általános Iskola	8	0	8	5	0	5
24.	Csonkapapi Általános Iskola	8	0	8	11	0	11
25.	Guti Általános Iskola	12	0	12	16	0	16

26.	Halábori Általános Iskola	6	0	6	5	0	5
27.	Haranglábi Általános Iskola	5	1	6	5	0	5
28.	Hetyeni Általános Iskola	5	0	5	5	0	5
29.	Kígyósi Általános Iskola	2	0	2	5	0	5
30.	Kisbégányi Általános Iskola	27	0	27	14	6	20
31.	Mezőgecei Általános Iskola	5	0	5	3	0	3
32.	Nagybégányi Általános Iskola	6	1	7	11	9	20
33.	Rafajnaújfalui Általános Iskola	8	0	8	7	0	7
34.	Sárosoroszi Általános Iskola	14	0	14	8	0	8
35.	Zápszonyi Általános Iskola	19	0	19	15	0	15
36.	Asztélyi Elemi Iskola	3	0	3	2	0	2
37.	Macsolai Elemi Iskola	0	0	0	0	0	0
	Beregszászi járás összesen	545	90	627	487	128	615

1. ábra Beiskolázás 2008, Beregszászi járás

(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)